

ПАМЕТНИКЪТ НА ГЕРМАНСКИТЕ ПОДВОДНИЧАРИ

Паметникът на германските подводничари бил изграден във варненските Евангелски гробища, наричани още Протестантски или Германски, които се намирили там, където сега е Колежът по туризъм. Изграден е през 1938 г. по идея и със средства на българското Министерство на войната в памет на екипажа на германската подводница U-45, потопена през 1916 г. близо до варненския бряг. Докато годините отминавали, мракът на забравата обвивал трагичната случка, но тя останала записана в анализите на военноморската история на България като изпитание, преодоляно с чест от двете съюзнически страни. 21 години по-късно потъналият подводник излязъл от дълбините на морето, за да бъде увековечен с паметник, за който се разказва по-долу.

Подводникът U-45 пристигнал в България заедно с още един подводник, именуван № I8, две години след началото на Първата световна война и една година след влизането на България във войната. Двата съда били произведени по поръчка на германското Военно министерство в гр.

Бремен в Германия, като подводник U-45, на който спираме по-внимателен поглед, бил поръчан на 31 юли 1915 г., строежът му започнал на 3 септември с.г., а на 12 май 1916 г. бил пуснат на вода. На 1 октомври 1916 г. двата подводника пристигнали във Варна и веднага се включили в охраната и защитата на морските селища по българското Черноморие. Базирали ги в евксиноградското пристанище, около което оформили минно заграждение с два прохода – южен и северен.

Междувременно войната се разраствала, на 23 август 1916 г. във варненския залив навлезли три руски хидроавиотранспорта, от тях излетели три хидросамолета, направили кръг над залива и започнали да бомбардират града. В отговор немски самолети отблъснали атаката и повредили есминца “Поспешный”.

На 13 срещу 14 октомври в мрака на залива се подредили 22 руски

кораба, които с първите лъчи на слънцето открили огън, след това се отдръпнали на безопасно разстояние, което през следващите няколко седмици, след свечерване, скъсявали с разузнавателна цел. По време на едно такова разузнавателно похождение, през нощта на 5 ноември 1916 г., минният заградител “Тральщик № 234”, тип “Элпидифор”, успял да се промъкне незабелязано в залива и да постави 220 мини, голяма част от които на северния проход на евксиноградското пристанище.

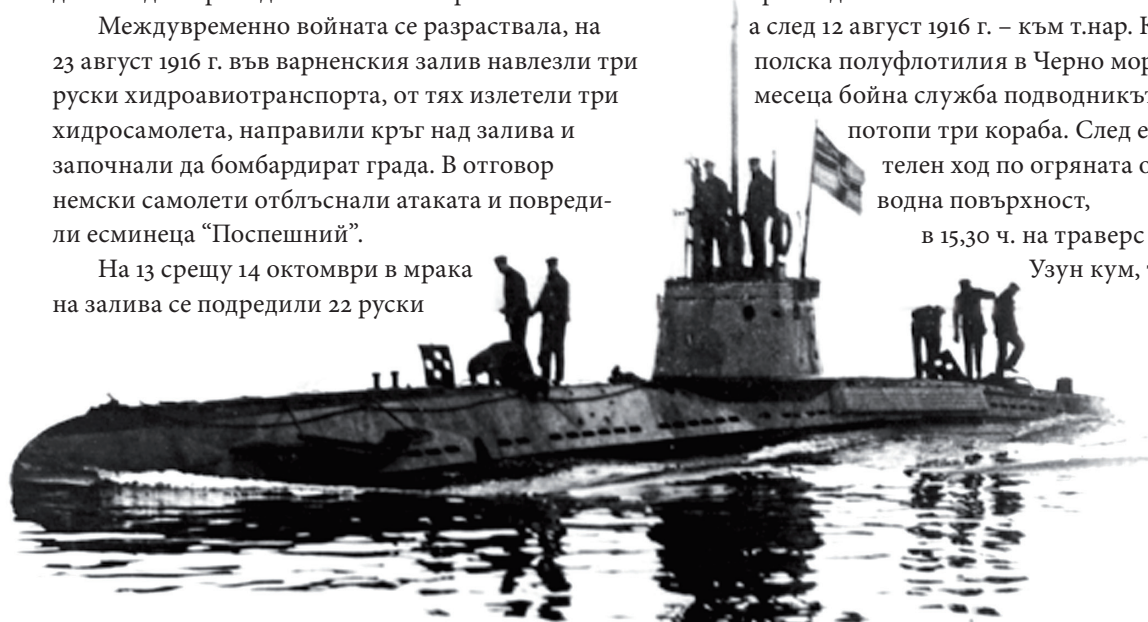
На следващият ден, 6 ноември 1916 г., на бойно плаване към руското крайбрежие трябвало да излезе подводник № I8, който обаче, според както била решила съдбата, аварирал и останал в пристанището.

В 12 ч. по обяд на 6 ноември 1916 г. UB-45 отблъснал от кея на евксиноградското пристанище и се отправил към северния проход на минното заграждение, плавайки в надводно положение в килватер на торпедоносца “Строги”. В машинното отделение и в трюмовете на подводника се намирали 13 моряци подводничари, а команди-

рът на подводника капитан-лейтенант Карл Палис, помощник-командирът запасен лейтенант Фридрих Шутц, инженер-механикът Фридрих Щайнмюлер, старшината на подводника корабник Ханс Йост и матросите Ото Бремен и Карл Шанде се намирали на палубата. Командирът капитан-лейтенант Карл Палис бил на 29 години. Той започнал военната си кариера на 26 май 1916 г., когато подводникът отплавал от корабостроителницата “А.Г. Везер” в Бремен и се присъединил към известната Пола флотилия,

а след 12 август 1916 г. – към т.нар. Константинополска полуфлотилия в Черно море. За петте месеца бойна служба подводникът успял да потопи три кораба. След един час внимателен ход по огряната от слънцето водна повърхност,

в 15,30 ч. на траверс на местността Узун кум, тоест на 2 км от

ВЗРИВЪТ

Торпедоносецът като по-лек минал на сантиметри над заложените мини, подвеждайки и отвеждайки подводника, който газел по-дълбоко, право към една от тях. Силният и разрушителен взрив попаднал в мястото между командната му кула и моторното отделение. Потънал почти моментално, отнасяйки в железните си трюмове на 24 метра под повърхността на водата 13-те моряци и разхвърляйки наоколо телата на капитана и на другите петима моряци, намиращи се върху палубата. Капитанът на “Строги”, пред чиито очи се разиграла трагедията, решил, че ги е нападнала подводна лодка и заповядал на моряците да спуснат спасителните лодки и да приберат изплувалите подводничари. Той самият тръгнал към предполагаемото място на атаката, за да атакува с подводни бомби. Докато се разнасял черният дим и морето отново връщало лъчезарния си вид, спасителните лодки извличали един по един полумъртвите германци от водата. Положили ги върху одеяла на палубата, дали им по глътка коняк и ги завили внимателно. В най-добро

Руски обикновени
и опасати преградни мини

състояние били инженер-механикът Щайнмюлер, който се отървал само с разбита челюст, и запасен лейтенант Фридрих Шутц, който по време на взрива се намирал на носа на кораба и паднал веднага във водата. Тежко ранени, с натрошени крайници и изпаднали в безсъзнание, на палубата лежали фелдфебел Йост, матрос Шанде и матрос Бремен. Капитан Палис бил убит веднага, теченията подхванали тялото му, рибари го открили две седмици по-късно близо до местността Св. Никола, под ската, където била разположена 29-а брегова батарея.

Когато “Строги” стигнал брега, чакащите там лекар и санитарии поели ранените, а началник-флотът разпоредил на командира да подготви подробен доклад, който да предаде на германския офицер за свръзка капитан II ранг фон

Буссе. Няколко дена след това матрос Бремен починал от раните си в болницата.

Така на 6 ноември 1916 г. руска преградна мина потопила подводник U-45 близо до Варна на 43 градуса и 12 минути северна ширина и 28 градуса и 9 минути източна дължина.

На 20 ноември 1916 г. тържествено и с военни почести в Протестантските (Германските) гробища погребали капитан-лейтенант Карл Палис. Година по-късно изработили и неговото надгробие, представляващо черен гранитен бордюр с бял монолитен мраморен капак с дебелина около 40 см и с фино профилирани страни. Върху лицевата страна на капака изработили релефен кръст за храброст, текст с името на капитана, името на подводника и годината на кончината.

брега срещу сегашните Златни пясъци, торпедоносецът и подводникът попаднали на заложеното от руснаците минно заграждение.

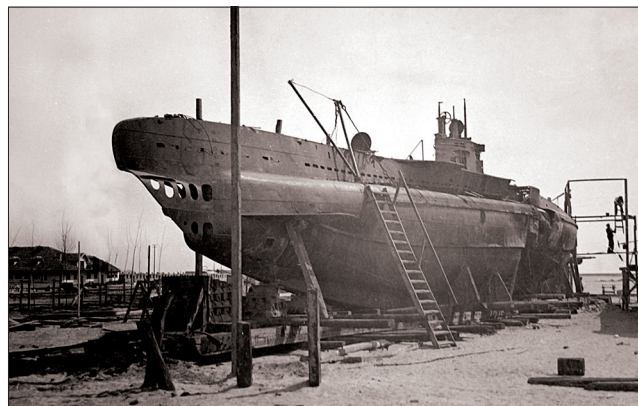
След войната нещастната случка била вписана в анализите на историята, а нейното място – забравено. В началото на 30-те години с решение на българското военноморско командване започнало издирване на подводника, за да бъдат погребани тленните останки на загиналите подводничари и при възможност подводникът и неговото оборудване да бъдат използвани за обучение на българските моряци. В изпълнение на това решение и с усилията на моряците от миночистачния дивизион на военния флот на 9 юли 1934 г. подводникът бил открит на 24 м дълбочина и на около миля от брега в района на Батовския залив. Възло-

жили неговото изваждане на капитан-лейтенант Протаси Пампулов, който две години по-късно, на 27 юни 1935 г., в присъствието на цар Борис III открил тържествено подготовката за изваждането.

На 5 октомври 1935 г. с помощта на шлепа “Велико Търново” подводникът бил завлечен първо до нос Св. Димитър, след това на 8 октомври 1935 г. – до седмо кейово място на Варненското пристанище и на 5 февруари започнал последният етап по изваждането. На 25 февруари 1936 г., двадесет месеца след началото на операцията, извлекли подводника на суша, което според пресата от онова време, “представлява подвиг на българското морячество, което в случая взима рекорда по вадене на потънали кораби с импровизирани средства”. Тези средства представляват участието на сто души, 16 ръчни повдигателя, дунавския шлеп “Велико Търново”, приспособен във варненския флотски арсенал за плаващ кран-подемник, влекача “Васил Левски”, една водолазна лодка и два шалана. Любопитно е да се спомене, че след разглобяването на подводника през 1938 г. почти всички негови части влезли в употреба, а стойността им от над 7 милиона лева покрила разходите по изваждането му. Съвсем в ред са си били четирите торпеда и двата му апарата, едното 8,8-см оръдие със 130 снаряда, дизеловият двигател, перископите и магнитният компас. В корабната работилница успели да ремонтират дизеловия двигател на подводника и да го монтират в машинното отделение на учебния кораб “Асен”, където работил безотказно в продължение на десет години.

Когато водолазите проникнали за първи път в затворените и труднодостъпни помещения на подводника, открили тленните останки на четирима от моряците в кърмовата част, а на останалите девет – в носовата част. Телата на всички били сравнително добре запазени, както и части от униформите и военните им обозначения. Имената им уточнили по личните, херметично затворени сандъчета, каквито притежавали всички германски войници. Тленните останки на подводничарите били извадени, подготвени и разпределени в 13 отделни полирани дъбови ковчезета с бронзова котва върху всяко от тях.

Започнала общоградска подготовка за погребение на тленните останки на германските подводничари. Няколко дена преди това във Варна пристигнал германският военен аташе генерал Фредеричи, който се срещнал с общинските и военни власти, уточнил програмата по погребението и я разпратил на всички официални власти в страната, както и на представителите на варненските културни и родолюбиви организации. Програмата посочвала три места на церемонията – пред пристанищната ремонтна работилница, в Евангелската епископална църква на ул. “Драгоман” и на Евангелските гробища. Пресата от онова време съобщава, че на 25 февруари следобед “градския общински глашатай разгласи навсякъде из града за деня и часа на погребението, като

След като бил изваден, подводникът бил изтеглен на хелинга пред пристанищната работилница, където, според вестниците, се издигал като “строг паметник на покритите с праха на миналото, но записани с неразрушими букви в историята подвизи на беззаветно доблестните германски и български моряци, верни съюзници през тежките дни на войната”.

ПОДГОТОВКА ЗА ПОГРЕБЕНИЕ

На 26 февруари 1936 г. в 10 ч. сутринта войскове части от варненския гарнизон заели място пред пристанищната работилница. 13-те ковчезета били поставени в аналой, тоест в походен параклис с богато украсени стени, драпирани с българския триколюр и германски знамена, изграден в едно от помещенията. На всеки от четирите ъгъла на аналоя стоял по един матрос с пушка “при нозе”.

Към 10 ч. пристигнали варненските военни и градски власти, в 10,10 ч. пристигнали представителят на царя – адютант-капитан

Компас в месингова кутия от германския подводник U-42 (собственост на автора)

I ранг Вариклечков, епископ Андрей, представители на чуждите църкви, генерал Фредеричи. Генерал Попов направил преглед на войсковите части, генерал Фредеричи ги поздравил, след

което полковник Сава Иванов произнесъл реч. В нея той припомнил случилото се на 6 ноември 1916 г., споменал поотделно името на всеки член от злополучния екипаж и завършил с думите: “Нека се

преклоним пред скъпите останки на нашите съюзни герои и ревностни бранители на Черноморските ни брегове. Вечна им и светла памет!”

След речта на полк. Иванов пастор Георги Сивриев отправил гореща молитва за душите на покойните, а хор "Морски звуци" изпълнил траурен марш. Започнало онова траурно шествие, което дълги години, а и все още си спомнят жителите на гр. Варна. Най-отпред, с червена възглавничка в ръце, на която лежали три ордена, красили мундирите на младите германски войници, крачел морският полицейски поручик Райнов, следвали го почетна рота от 8-а дружина и оркестърът на флота, която изпълнявала траурна музика.

ПОГРЕБЕНИЕТО

През непрекъснат шпалир от граждани шествието преминало от пристанището по "Преславска" и спряло пред Евангелската черква на ул. "Драгоман", където понастоящем се намира кукленият театър. След заупокойната молитва на немски език ковчезите били вдигнати от по двама морски подофицери и изнесени от черквата с военни почести. Сред благоговейно мълчание траурната процесия стигнала гробищата, където поставили тринадесетте ковчезета на специален подиум. Пред тях в церемониален

Войските от Варненския гарнизон, отдават почест на останките на загиналите моряци

марш преминали войсковите части, отдавайки последен поздрав към бойните си другари от Световната война. После братската могила била покрита с венци, кметът произнесъл реч, а пастор Сивриев отслужил заупокой и ковчезите били спуснати в общия гроб. Петнадесет топовни салюта белязали края на скръбното тържество. Германският консул поканил присъстващите официални лица в консулството на трапеза, сложена за Бог да прости, поканил също и Ярослав Тодорской, генерал от Руската императорска флота, емигрант, представител на руската колония в града, който сметнал за свой човешки дълг да присъства на погребалното шествие от началото до неговия край и да се поклони пред светлата памет на загиналите.

приканваше гражданите да вземат участие в погребалната процесия", а в Протестантските гробища между стената и гроба на командира на подводника била изкопана бъдещата братска могила.

Седмица по-късно за безупречната траурна церемония, от името на германското правителство, генерал Фредеричи връчил на пастор Сивриев германски орден за гражданска заслуга.

Още след началото на следващата година Евангелските гробища били цивилизовани, алеите настлали с плочи, оградата иззидали наново с едри камъни, а на входа откъм бул. "Княз Борис I" поставили нова желязна врата изкована в растителни и геометризиранни форми. Нова кована ограда заменила дървената оградка на гроба на капитан Палис. Във връзка със сполучливия изход от изтеглянето на подводницата и тържественото погребение на 26 октомври 1936 г., още на 29 октомври с. г. Министерството на отбраната спуснало до Щаба на военния флот във Варна две заповеди. Първата се отнасяла за ремонта на подводницата, а втората разпореждала обявяване на национален конкурс за проект на паметник на загиналите подводничари. Същата заповед разпорежда и неговото изграждане, определя и организатори на изпълнението – Министерство на отбраната, Щаба на армията и Отделението за военни музеи, паметници и гробове. Отделението назначило и жури за конкурса в състав: подполковник Янчулев – началник-щаб на Варненския гарни-

зон, кап. Стефан Власев – началник-щаб на флота на Негово величество, кап.-лейтенант Протаси Пампулов – началник на Техническа служба,

и арх. Манол Юрданов от Варна – член на Дружеството на българските архитекти.

От своя страна, на основание на “Инструкцията за насърчение постройката на паметници и увековечаване на загиналите за отечеството”, обявена в Министерска заповед №344/11.11.1932 г., организаторите отпечатаха обява за конкурса, адресирайки я до българските инженери, архитекти, художници и скулптори.

Конкурсът се състоял на 17 и 19 май 1937 г. в сградата на Военното министерство на ул. “Владайска” № 6 в София. Точно в 15 ч. на 17 май в канцеларията на отделение “Военни музеи, паметници и гробове” журито разпечатало три големи плика с грижливо сгънати в тях проекти, начертани на хелиографска хартия без подпис и с няколко листа с обяснения към проектите. Докато председателят четял обясненията, членовете на журито разглеждали проектите и гипсовите макети на паметниците. Трите проекта се различавали по своите заглавия – U45, UB45 и №45. Първият от тях, със заглавие U45, представлявал тежък лавров венец, обвит с лента с изсечен върху нея надпис: “От българската войска и флот” и български войник и моряк, стоящи на вечна стража от двете страни на положения върху вертикално издигнатата паметна плоча венец. Вторият проект представлява фино изгладена плоча от врачански камък с елегантен текст и композирани около него германският държавен герб, войнишкият железен кръст и кръстът за храброст. Третият проект, този с име №45, представлявал строг стилизиран орел – символ на немската сила и величие, който поддържа с краката си немския железен кръст за храброст. Около кръста са композирани текст и години, а под тях – силует на подводница. В протокола, подписан от членовете на журито в края на деня, се казва за първия проект, че “е много претрупан, а също и много усложнен от фигурите на пост”, за втория – че “е непропорционален и не напълно съразмерен за обекта”. Одобрение с пълно мнозинство получил третият проект, обозначен с №45.

Автор на първия проект се оказал варненецът Кирил Шиваров, на втория – архитект Генко Попов и скулпторът Ал. Занков от София, а на третия – скулпторът Стефан Пейчев. Разбира се, според условията на конкурса, и трите проекта били откупени. Проектът на Ст. Пейчев – за 3 500 лв., вторият – за 2 600 лв., а третият – за 1 800 лв. Министерството на отбраната превело парите на Стефан Пейчев на 17 юли 1937 г. На 22 септември 1937 г. назначеният със заповед № 66/22.09.37 г. Строителен комитет, в който влизали капитан-лейтенант Протаси Пампулов, лейтенант Г. Пецов и лейтенант Спиридон Данаджиев, поканили Стефан

МАКЕТ

На 28 октомври 1937 г. по обяд на вратата на ателието на скулптора Ст. Пейчев в София потропали група офицери във военни униформи. Посрещнати от любезния стопанин, те влезли в просторното ателие и разглеждали с любопитство изработения от глина в действителни размери паметник. След като членовете на Художествения съвет при Щаба на войската, защото това били те, обсъ-

дили барелефния орел върху обема, кръста за храброст, силуета на подводницата и изобщо целия паметник, те го запитали няколко неща – повече технически, отколкото художествени – и разгърнали протоколната книга. В нея вписали решение № 154/28.10.37 г., в което с подписите си удостоверили високото качество на изпълнение на този етап, пожелали на маестро то приятна работа и си отишли.

Пейчев и сключили договор, който задължавал скулптора да изработи паметника до 15 декември 1937 г., да го изгради на мястото му и на 30 юли 1938 г. да го предаде на Комитета напълно готов. Общата стойност на паметника от 72 000 лв. да му бъде изплатена на три части.

В началото на следващия месец Ст. Пейчев пристигнал във Варна, разположил своите камъни, каменоделци, инструменти и атрибути на поляната в близост до западната стена на гробищата, там, където сега се

намира Колежът по туризъм, и започнал работа. Самите камъни представлявали изрязани плочи от врачански камък с размери 0,93/0,45/0,18 м, върху които скулпторът начертал, а каменоделците изработили в камъка следните елементи: нисък релеф на силно стилизиран орел с разперени криле с дължина 2,60 м и височина 0,70 м, държаш с краката си германския железен кръст с размери 0,35/0,35 м. Вляво от кръста гравирали датата 6.XI, а вдясно – годината 1916 с височина на цифрата 10 см. Точно под кръста в необичайно елегантна композиция бил подреден в колона текст с главни букви, гласящ: “За достойно изпълнен дълг (Пауза) От българската

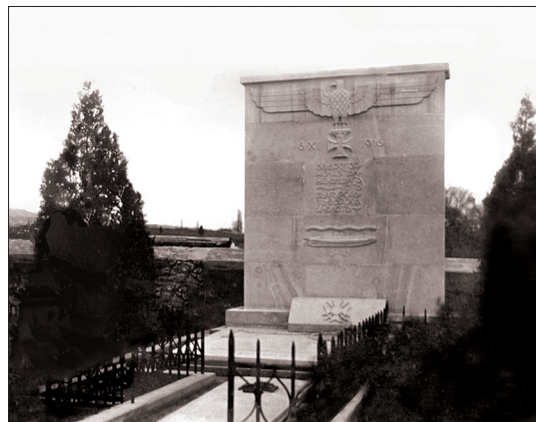
В ПАМЕТ НА ЕКИПАЖА

Няма информация кога, но очевидно в последния момент, към почти изградената архитектурно-скулптурна композиция била монтирана хоризонтална, профилирана мраморна плоча с размери 3,55/1,75 м и с гравирани върху нея два текста на немски език. Първият текст, изписан в два реда по протежение на цялата плоча, съобщава за трагичния инцидент, случил се с подводника. Под него в две симетрично разположени колони били изписани имената на погребаните подводничари: главен машинист Вилхелм Кьолер, машинистите Херман Тим, Вилхелм Зайдел, Фридрих Хилнер, Август Калзен, кандидат-машинист Рудолф Бекер, старши моряк Паул Кирстен, старши огняр Георг Шутте, матрос Джони Шаат, радиотелеграфист Фердинанд Прокхоф, огнярите Адам Фернауф, Франц Фрик и Лео Фрайщарфе.

войска и флота”. Следва изящна стилизация на подводника, скрит под две вълнообразни линии, пропускащи перископа му през себе си и с надпис В-45 по него. Върху отделна плоча с размери 1,30/0,70 м изработили също така и релефен германския кръст за храброст.

Докато каменоделците довършвали паметника, гробът бил разкопан, ковчезите – извадени, а гробът – оформен с дълбочина 3,60 м и страни 1,20/1,20 м. После ковчезите били подредени в новото си вечно жилище, върху него излели железобетонна плоча с размерите на бъдещия паметник, изграждането на който започнало почти веднага. Според вписаното в договора, постаментът и самият паметник били излети от железобетон с дебелина на тялото на паметника 0,20 м, което строителите облекли със скулптираните плочи. Така паметникът на германските подводничари представлявал вече изработено от бял врачански камък призматично тяло с височина 3,55 м, ширина 2,80 м и дебелина 0,60 м, стъпило на постамент с дължина 5,50 м, ширина 0,80 м и височина 0,25 м. В горната си част монолитът бил увенчан с правоъгълен корниз, стилизиран шрих на морска повърхност като част от сюжета на подводната драма. В основата на паметника и косо спрямо нея вградили плочата с кръста за храброст, а хоризонтално пред паметника монтирали монолитната плоча с имената на трагично загиналите подводничари. От двете страни на монумента засадили два кипариса. Организиран, взискателен и точен, на 14 декември 1937 г. Ст. Пейчев написал до началника на Морската и речна отбрана следното: “Господин генерал, съобщавам Ви, че възложения ми паметник за загиналите през 1916 г. германски моряци с подводник U-45 е окончателно готов и монтиран на определеното ми място. Подпис”.

Изминала половин година. Около гроба на капитан Палис засадили чимшир, до него белеел с фино бучардисаната си повърхност и прецизно гравирани текстове и символи новоизграденият паметник, който се подготвял за едно важно събитие и за едно изпитание. Събитието било неговото освещаване, планирано за месец ноември, а изпитанието – изненадите на вечността, към която той бил адресиран. Очевидци си спомнят, че белият паметник имал силно и неповторимо въздействие, а просторната надгробна плоча в неговата основа създавала чувство за преддверие и музейна обособеност зад тънката, но непрозрачна граница между живота и нежитието.

Паметникът

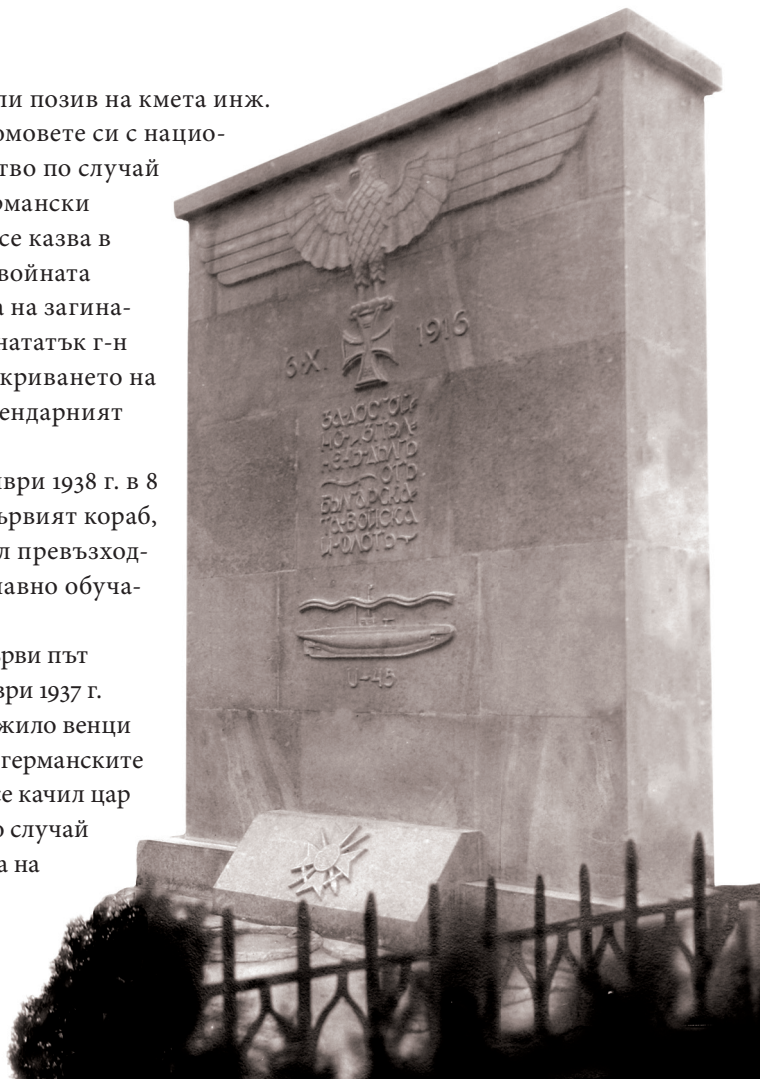
На 12 юли 1938 г. Строителният комитет в пълен състав се събрал в гробището и заразглеждал изпитателно белия паметник за следи, оставени от времето. Каквото открил или не открил, комитетът вписал в протокол №42 от същия ден, а именно: “...през периода 20.12.1937 г. до 12.08.1938 г., след 7 месеца и 23-дневно престояване на готовия паметник навън на открито, изложен на атмосферни влияния при най-студено и най-горещо време, по същия не се повиха никакви слягания на основата му, напуквания по повърхността на отделните каменни блокове, релефните букви и надписите, нито пък каквито и да е други дефекти. Строителен комитет: Подписи”. Скулпторът се усмихнал, сивите облаци над монумента се разнесли по небето.

На 12 ноември 1938 г. варненските вестници отпечатали позив на кмета инж. Янко Мустаков, който приканва гражданите да окичат домовете си с националните флагове и да вземат участие в траурното тържество по случай освещаването на паметника на загиналите през 1916 г. германски подводничари. “Предстоящото освещаване и откриване, се казва в позива, на построения от българското Министерство на войната паметник извиква наново тия святи чувства към паметта на загиналите във водите на нашето море германски моряци”. По-нататък г-н Мустаков съобщава, че по негова покана специално за откриването на паметника във варненското пристанище ще акостира легендарният германски крайцер “Емден”.

Крайцерът навлязъл във варненския залив на 13 ноември 1938 г. в 8 ч. сутринта. “Емден” бил построен през 1925 г. и станал първият кораб, построен от германската република след войната. Той бил превъзходно въоръжен, екипажът му от 630 души представлявал главно обучаващи се германски кадети.

Във Варна гледали на “Емден” като на познат гост. За първи път кръстосвачът акостирал в нашето пристанище на 28 октомври 1937 г. Посрещнали го тържествено, командването на кораба положило венци на паметника на граничаря, както и на братската могила на германските подводничари. На следващия ден на борда на кръстосвача се качил цар Борис III, а следобед всички заедно участвали в молебена по случай тезоименния ден на Нейно величество царицата и Празника на народните будители. Отпътувал в 21 ч. на 1 ноември с.г.

Появяването на “Емден” на варненското пристанище събрало много посрещачи – официални лица, граждани, учениците от немското училище. Навлизайки във Варненския залив, германският кръстосвач поздравил щандарта на Негово величество с 21 топовни салюта. С 21 топовни гърмежа отговорила бреговата батарея на Траката. Когато корабът акостирал, командирът на кораба капитан I ранг Вевер посрещнал кмета на града, германския консул във Варна Паул Ул, началника на гарнизона ген.-лейтенант Попов, началника на флота контраадмирал Вариклечков и делегация на Спортен клуб “Тича”.

ОТКРИВАНЕ И ОСВЕЩАВАНЕ

На следващия ден в 7 ч. сутринта на перона на жп гарата кметът на града, контраадмирал Вариклечков, началникът на гарнизона, почетна рота войници и духовата музика посрещнали военния министър ген. Даскалов, с когото се отправили към Евангелските гробища. Там ги очаквали подредените по групи и групички участници в тържеството – срещу паметника в стегнат блок били подредени музикантският взвод на флота, рота моряци от Черноморската флотилия в 24 редици, техните офицери и подофицери. На левия фланг на ротата, начело с командира капитан-лейтенант Хасекиев, било построено водолазното отделение, съставено предимно от хора, взели участие в изваждането на подводника. От лявата им страна, подредена по конец, се виждала ротата моряци от “Емден” и тяхната духова музика. По-нататък, подредени в блокове, очаквали церемонията командири и офицери от Варненския гарнизон, от Шуменския гарнизон, офицери от Щаба на флота, официални лица и гости от София и Варна, патриотични организации и училища.

В 9, 45 ч. българският музикантски взвод поздравил гостите със “За почит”, в 9, 50 ч. германската музика отговорила на поздрава и в 10 ч., качен на каменния подиум пред покрития с бял плат паметник, пастор Георги Сивриев в съслужие с хор “Морски звуци” под диригентството на Васил Попов започнал Божествената служба по освещаване на паметника. В края на службата пастор Сивриев се обърнал към моряците на “Емден” с думите: “Вашите другари дадоха живота си за нас – варненци. И когато водната стихия се разгъна да ги погълне, последната им мисъл бе за нас”. “Вечная памет” в изпълнение на хор “Морски звуци” изпратила последните думи на пастора, а след това всички паднали на колене. “Пристъпвам към изпълнението на тази си мисия с благоговение и възторг, защото съм войник и защото за един войник няма по-велико дело от саможертвата пред олтаря на отечеството и

по-достойна кончина от тази на падналите за родината герои от У-45”, казал в речта си министър Даскалов, преди да пререже лентата. А след като я прерязал и отметнал плата от монумента, извикал: “Слава на героите от У-45”, което било

изпратено с три пушечни салюта от моряшката почетна рота.

Със салют им отговорила бреговата батарея. Започнала церемонията по полагане на венците. От името на германския народ поднесъл венец пълномощният министър на Германия г-н Рюмелин. Той произнесъл реч, в която пожелал щастливо бъдеще на българския народ, “този добър, трудолюбив и храбър народ, който трябва да се издигне отново, за да живее едно щастливо бъдеще, което напълно заслужава”. Венци поднесли българският военен министър, областният полицейски началник г-н Атанасов и варненският кмет, който в края на своята реч казал: “...Поднасям от името на общината и целокупното варненско гражданство този венец, украсен с цветя, които никнат и красят брега на Варна, така доблестно и самоотвержено бранен от скъпите наши покойници”.

В настъпилата тишина на есенния ден моряците взели “за почит”, музиката тихо засвирила “Аз имах един другар” и пръв, от името на германския флот, положил венец капитан I ранг Вевер.

Кратка реч произнесъл контраадмирал Вариклечков и поставил пред паметника голям венец от бели и жълти цветя, оградени от тъмнозелени клонки. След него венци поднесли германският аташе в София подполк. Брукман, консулт Паул Ул, учителството, в немското училище, българо-немските културни дружества.

От Евангелските гробища официалните лица и всички присъстващи се отправили към Паметника портал на 8-и Приморски пехотен полк, където ги очаквала музиката на пешия полк и музиката на германските моряци. Докато германските музиканти изпълнявали “Шуми Марица”, а българските – германския химн, на Паметника портал положили венци официалните лица и комендантът на “Емден”. След това, подредени пред южния вход, официалните лица и военният министър приели дефилирането на моряците от “Емден”, на моряците от флота на Негово величество и на отделението пехотинци от пешия полк. Съвременници описват церемонията като впечатляваща гледка. Маршът на двата музикални взвода – българския и германския, започнал от портала на 8-и Приморски пехотен и свършил при пристанището, минавайки през центъра на града.

Следобед в германското посолство бил даден официален обяд, в 4,40 ч. генерал Даскалов и контраадмирал Вариклечков направили визита на “Емден”, където останали до 6,10 ч., и в 19 ч. военният министър отпътувал с бързия влак за София.

На 17 ноември 1938 г. градът изпратил тържествено германския кръстосвач. Преди да отпътува, пред строените на борда на парахода офицери, кадети и войници генерал-лейтенант Попов окачил ордените, с които царят благоволил да награди всички офицери и част от подофицерите и войниците. С подобаващи думи контраадмирал Вариклечков поднесъл от името на армията и флота бронзова скулптурна композиция, изработена през 1916 г. от варненския скулптор Кирил Шиваров. Пластиката представлява разбунени вълни, от които се подава люкът на подводника U-45. Подаръкът бил приет с особена благодарност не само заради артистичните си качества, но и заради сюжетния, почти документален подход, избран от автора на творбата. В персонажите се разпознават петимата германски подводничари върху палубата на подводника, минути преди фаталната мина да се взриви в неговия корпус. Впечатляват характерите на лицата и на фигурите, което предполага, че авторът е търсил прилика с моделите, не е изключено да е имал на разположение и техни фотографии.

Бронзова пластика от Кирил Шиваров, наречена от автора "Героичната подводница U-45"

След контраадмирал Вариклечков дар поднесъл и инж. Мустаков – картина с маслени бои от българския художник Ив. Христов, представляваща общ изглед от Варна. Капитан I ранг Вевер благодарил топло за подаръците и произнесъл вълнуваща реч, която завършил с думите: "Екипажът на "Емден" никога няма да забрави скъпите часове, прекарани във вашето отечество България, и при пръв удобен случай ще ви посети отново."

В 10 ч. параходът бавно се отдръпнал от кея и с пълен ход се отправил в открито море. Зад него на високото, отвъд Евксиноградското шосе, като драскотина върху златото на есента останал да белее паметникът на германските подводничари – един вкаменен жест, строг като военен поздрав, отправен към вечността и недостигнал до нея.

Седем години по-късно, веднага след края на Втората световна война, паметникът бил демонтиран, ако това е терминът за безследно изчезване на паметник, а през 1957 г. на мястото на гробищата бил построен спортен комплекс, наречен "Спартак". Костите на подводничарите били преместени в старите гробища на бул. "Владислав", откъдето през 1987 г. били преместени още веднъж, този път в новите гробища край с. Тополи. От 18 август 1991 г. грижа за тяхното поддържане поели български военни моряци от дивизиона "Подводници". Следващата година, по идея на дружество "Варненец" с председател Васил Априлев и с

помощта на много варненски журналисти, на Българо-германското дружество във Варна и с експертната помощ на Военноморския музей беше учреден Инициативен комитет за възстановяване на паметника, изграден през далечната 1938 г. За тази цел многострадалните кости на германските подводничари отново бяха преместени в старите варненски гробища, където, в един ограден и по-приличен общ гроб с паметен надпис на два езика, се намират и понастоящем. Пред него всяка година на 6 ноември се провеждат церемонии с участието на представителни групи от днешния български дивизион "Подводници". Участие вземат ученици от немските училища във Варна, ветерани, германски туристи и гости. Нерядко тук пристигат екипажите на гостуващи във Варна германски военни кораби, поднасят цветя и с минутка мълчание отдават дължимото на своите сънародници като част от германската и от варненската история.

Възстановеният през 1992 г. гроб на германските подводничари във варненските гробища